

СРПСКА БАШТИНА

Часопис Института за српску културу – Никшић

Радмило Маројевић
Тијана Ј. Милентијевић / Александра Костић Тмушић
Росанда Бајовић
Милица Дејановић / Јелена Михајловић
Дарко Бакић
Будимир Алексић
Лазар Радан
Марко Станојевић
Петар Милошевић
Марија Марсенић / Лука Јовановић / Немања Бишевац
Драган Јаковљевић
Саво Денда / Исак Денда

2
2023

Садржај

Језик и књижевност

РАДМИЛО МАРОЛЕВИЋ, Борба, о(д)брана, јунаштво	9–38
ТИЈАНА Ј. МИЛЕНТИЈЕВИЋ / АЛЕКСАНДРА КОСТИЋ ТМУШИЋ, Есхатолошка слика света у поезији Владислава Петковића Диса	39–50
РОСАНДА БАЈОВИЋ, Скадар на Бојани у десетерачким епским пјесмама	51–117
МИЛИЦА ДЕЈАНОВИЋ / ЈЕЛЕНА МИХАЈЛОВИЋ, Из ткачке лексике у Сиринићкој жупи	118–126

Историја и историографија

ДАРКО БАКИЋ, Аустроугарска против Црне Горе и Србије у Новопазарском санџаку	129–149
БУДИМИР АЛЕКСИЋ, Кнез и четовођа Мирко Алексић као историјска личност и књижевни лик	150–164
ЛАЗАР РАДАН, Један документ о границама Херцеговине из периода Морејског рата (1684–1699)	165–172
МАРКО СТАНОЈЕВИЋ, Косовски завет – светионик српски у ропотарници историје	173–185
ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ, Алекса Спахић – прилог проучавању биографије једног спортисте	186–191
МАРИЈА МАРСЕНИЋ / ЛУКА ЈОВАНОВИЋ / НЕМАЊА БИШЕВАЦ, О положају српског народа на Косову и Метохији на почетку треће деценије XXI века	192–196

Философија, Теологија

ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ, Нарцизам малих различитости: да ли психоанализа може да објасни и оправда ривалства блиских националних заједница	199–205
САВО ДЕНДА / ИСАК ДЕНДА, Обожење у богословљу оца Јустина Поповића	206–216

Прикази

НАТАША КЉАЛИЋ, Метаморфозе једног дубровачког цариника	219–221
ИЛИЈА БАЈОВИЋ, Драгоцјено дјело о прошлости Црне Горе и Боке	222–225
ФИЛИП ВУЧЕТИЋ, Новина у домаћој историографији	226–227
БУДИМИР АЛЕКСИЋ, Куда иде српска философија?	228–232
ЖАРКО ЛЕКОВИЋ, Вриједна збирка докумената	233–236

Један документ о границама Херцеговине из периода Морејског рата (1684–1699)*

Мср Лазар Радан

Самостални истраживач,
Требиње

УДК 930.25:341.222
(497.6)“1684/1699”

Сажетак: Појам граница, нарочито кад се ради о некој области, али и држави, увијек је интересантна тема. Кроз историју, границе су се из декаде у декаду помјерале и тако разне области доводиле под различите сфере утицаја. О некима од њих и није нарочито писано. Са друге стране, неријетка је појава да су неки историјски извори објављени, али исти нису кориштени или детаљаније тумачени. Управо је таква појава тема нашег рада. Наиме, у раду је анализиран извор из XVII вијека, који се односи на поимање граница Херцеговине, са почетка Морејског рата. У извору се помиње ова област и повлаче границе у правцу запад–исток и сјевер–југ. На основу релевантне литературе и објављених извора, а уз све методолошке принципе, у раду смо се бавили тумачењем овог документа, у циљу боље спознаје историјског поимања граница Херцеговине.

Кључне ријечи: Херцеговина, фра Мијо Раднић, Морејски рат, границе, Млетачка Република, Хабзбуршка монархија.

Бавећи се поимањем граница Херцеговине од њеног првог помена 1448. па све до новијег периода, наишли смо на један објављени извор, који на врло занимљив начин тумачи границе Херцеговине на почетку Морејског рата (1683–1699). Наиме, неријетко се дешава да неки од најзначајнијих извора буду објављени, без да се исти детаљније тумаче или користе. Управо је то случај који нас води до једног објављеног извора из маја 1684. Наиме, фра Мијо Раднић из фрањевачке провинције Босне Аргентине¹ (*custode e commissario visitatore di Bossina Argentina*) писао је сплитском надбискупу из Макарске о Херцеговини или тачније

* Морејски рат (1684–1699) (млетачки назив за Пелопонез – Мореја) био је дио једног већег рата познатијег као Велики бечки рат у историографији познат и као Велики Турски рат, који је вођен у периоду од 1683. до 1699.

¹ Ради се о фрањевачкој провинцији Босни Сребреној која се тако зове захваљујући томе што су фрањевци поткрај XIII вијека дошли у околину Сребренице и ту подигли самостан. Касније је читав простор назван Босна Сребрена или на латинском *Bosna Argentina*. (види: <https://www.bosnasrebrena.ba/node/215> приступљено на дан: 19. јул 2023. у 18.50).

речено о херцеговачкој држави (dello stato d'Herzegovina) што овом спису даје посебно на значају! Најприје, у цјелости доносимо писмо, објављено у књизи извора Бошка Деснице из 1951, које гласи:

Copia di lettera scritta dal padre fra Michel Radnich custode e commissario visitatore di Bossina Argentina a monsignor arcivescovo di Spalato.

Breve descrizione dello stato d'Herzegovina.

Herzegovina in lingua ilirica vuol dire il gran ducato, così erano chiamati della propria nazione i duchi di questo stato, gran duchi herceghi, dalli esteri erano chiamati duchi di san Saba, perche credo che questo santo abate Saba fosse della casa di questo principato, ovvero questi principi avevano preso per protettore questo santo, ovvero trahevano origine di quel luogo chiamato San Saba. Questi prencipi avevano stato fioritissimo, che si estendeva in larghezza dal mare Adriatico insino al Monte Leporino chiamato volgarmente Zet, che sono miglia 150 et in lunghezza 300 miglia. Il stato e ricco e dotato di tutte le gratie naturali. Possiedevano questi duchi 70 luochi presidati; pero adesso io non trovo altro che 25 posseduti dal Turco come li racontero: Grazaz, Obrovach, Urana, Sidraga, Ostrovizza, Scradona, Darnis, Knin, Varglika, Sign, Glamoz, Liuno, Prozor, Ranza, Cognich, Mostar, Blagai, Pocitegli, Gabella, Gliubuschi, Vergoraz, Imota, Zaduarie, Stolaz, Novi, Nevesign e Gatsko. Questi prencipi erano apparentati con? li re d'Aragona, di Napoli, di Roma et ultimamente col gran Turco, che fu la rovina della loro casa e stato. Quando tutto questo venisse a ricuperarsi dalla serenissima repubblica, sarebbe un bellissimo regnetto. In questo stato sono sette conventi della mia provincia e quirisditione. Di tutto questo stato sono parrochi i fratelli dell' istessa provincia. Questo stato fara sopra 150 mila anime cristiane. Vescovati 3, Knin, Scradona, Macarska e administratione di Duvno. Questo stato e irrigato da due bellissimi fiumi Cetina e Narenta et in Narenta entra il terzo fiume Rama, tiene ancora il lago d'Imrota. Pure lo attraversa Carca e Lika, oltre alli fiumicelli, che si guazzano. Stato fertile et abbondante di vini, frutti, frumenti, d'armenti e di tutte le cose necessarie per il vitto humano.

Io, monsignor illustrissimo, ho spiegato la mia sodissima parola con tutta la gente in questo stato, che sono stati da me i capi principali e li loro parrochi per la nostra solita devotione, accio che stiano sodi e constanti e mai mancherò d'inculcare il medesimo; vostra signoria illustrissima veda, che non siamo delusi, perche se passa ancora il mese di giugno e non si vede la campagna, la gente si voltara assolutamente ad altre partite, questo vi sia certo della loro bocca. Pero ella attenda appresso chi deve, che non perdiamo questa bellissima congiuntura; e se questi non depredassero i Turchi, i Turchi alzerebbero capo. Mosignor illustrissimo la sollecitudine e non la tardanza ci vuole; questa e necessaria piu che il pane adesso. Iddio sia quello che cooperi, io non mancaro per certo con l'anima e corpo e qui mi dedico tutto alli suoi degni commandamenti.

Macarska 20. maggio 1684.²

Из овог писма, бавићемо се анализом првог и обимнијег пасуса, који се садржајем и односи на питање граница Херцеговине. Као што смо већ указали, најприје за око запада чињеница да фра Раднић пише о држави херцеговачкој.³ По њему, Херцеговина није ништа друго него велико војводство, односно „il gran ducato“. Сама етимологија ријечи и води ка том појму, уколико се узме у обзир да се назив Херцеговина изводи од

² Бошко Десница, *Историја кошарских ускока (1684–1749)*, свеска II, (Београд: Српска академија наука и уметности, 1951), 9–10.

³ Итал. *stato d'Herzegovina*.

њемачке ријечи за војводу – њем. *der Herzog*. На том етимолошком трагу, фра Раднић нам доноси још једну занимљивост. За њега је Херцеговина велико војводство у ком је свети Сава заштитник њених војвода/херцега.⁴ Овај фратар такође наводи да вјерује да је свети Сава био кнежевић из Херцеговине *perche credo che questo santo abate Saba fosse della casa di questo principato* или да су га барем војводе из ове области узеле за заштитника – *ovvero questi principi avevano preso per protettore questo santo*.⁵

У оквиру писма, посебно је занимљиво поимање граница Херцеговине из периода почетка Морејског рата. Генерално гледано, територија распрострања херцеговачке области кроз историју јесте тема око које би се могао написати врло озбиљан научни рад. Наиме, уколико се вратимо у период прије датовања овог писма, поуздано можемо рећи да се Херцеговина простирала од Рисна и Херцег Новог на југу, до горњег тока Лима и обронака Јахорине на сјеверу, од ушћа Цетине на западу, па све до горњег тока ријеке Мораче на истоку.⁶ Као таква пала је под османску власт 1482, падом њеног последњег упоришта – Новог (данас Херцег Нови).⁷ Ова област наново је названа Херцеговачким санџаком, који је основан 1470, да би од 1580. припадала новооснованом Босанском санџаку и у тим границама остала све до XIX вијека.⁸

Фра Раднић у свом спису нуди нешто другачије поимање границе из 1684. Наиме, он сугерише да се граница Херцеговине протеже дуж Јадранског мора у дужини од 300 миља, док њена ширина износи око 150 миља.⁹ Углавном је ово простор копнене самутрашности, сама држава је обдарена природним благодатима, како он наглашава – *Il stato e ricco e dotato di tutte le gratie naturali*.¹⁰ Осим тога, на омеђеном простору би живило по њему око 150.000 хришћанских душа – *Questo stato fara sopra 150 mila anime cristiane*, што свакако представља упитну не само бројку, него

⁴ Управо је Стефан Вукчић Косача (1435–1466) на гробу светог Саве у Милешеву октобра 1448. за себе узео титулу „херцега хумског и приморског“, а наредне године у априлу истој придодao и „херцега од светог Саве“. Види: Сима Ђирковић, *Херцег Стефан Косача и његово доба*, (Београд: Научно дело, 1964), 106.

⁵ Сасвим сигурно, Растко Немањић – свети Сава управљао је облашћу Хума (касније Херцеговине) прије свог монашења. (Милош Благојевић, Дејан Медаковић, *Историја српске државности*, књига 1, (Нови Сад: САНУ–Бесџа, 2001), 105–106). Он је тада могао имати око 16 година. (Михаило Динић, „Три повеле из исписа Ивана Лучића“, у: *Зборник Филозофског факултета*, бр. 3, (Београд: Филозофски факултет, 1955), 69–94).

⁶ Лазар Радан, *Устјанак у Источној Херцеговини (1875–1878)*, (Требиње: Задужбина „Кнез Мирослав Хумски“, 2023), 16–17.

⁷ О томе види: Сима Ђирковић, „Пад Босне и покушаји отпора Турском освајању“, у: *Историја српског народа*, књига II, (Београд: Српска књижевна задруга, 1982), 392–402; Вељан Атанасовски, *Пад Херцеговине*, (Београд: Историјски институт, 1979), 126–154.

⁸ Иван Божић, „Распад млетачког система у Приморју“, у: *Историја српског народа*, књига II, (Београд: Српска књижевна задруга, 1982), 411–414; Владимир Ћоровић, *Прошлост Херцеговине*, (Београд: Свет књиге, 2003), 81.

⁹ Уколико бисмо се одлучили да израчунамо површину Херцеговине према писму фра Раднића, онда бисмо могли примјетити да је њена површина била 45.000 миља. Уколико пак миље претворимо у километре, уз рачун да једна копнена миља износи 1.609km, могли бисмо рећи да је површина Херцеговине из 1684. према овом спису била 72.405km²!

¹⁰ Бошко Десница, *Историја кошарских...*, 9.

и конфесију наведених становника.¹¹ Ипак, овдје би се дало претпоставити да фра Раднић мисли на римокатолике, с обзиром да је он римокатолички свештеник. Било како било, врло се тешко бавити бројкама, а још теже конфесијама у наведеном периоду.¹²

Овако поимана област Херцеговине, по фра Раднићу, простирала се од Гацка, па све до Сиња и Книна. У том обиму, ова територија обухватала је мјеста: Грачац (Grazac), Обровац (Obrovach), Врана (Ugana), Сидрага (Sidraga), Островица (Ostrovizza), Скрадин (Scradona), Дрниш (Darnis), Книн (Knin), Врлика (Varglika), Сињ (Sign), Гламоч (Glamoz), Ливно (Liuno), Прозор (Prozor), Рама (Ранза?) (Ranza), Коњич (Cognich), Мостар (Mostar), Благај (Blagai), Почитељ (Pocitegli), Габела (Gabella), Љубушки (Gliubuschi), Вргорац (Vergoraz), Имотски (Imota), Задварје (Zaduarie), Столац (Stolaz), Нови (Novi), Невесиње (Nevesign), и Гацко (Gatsko).¹³

Занимљиво је примјетити да је у скоро истом периоду у састав граница Херцеговине улазила и Херцеговачка митрополија.¹⁴ Међутим, њене границе су или пак превазилазиле границе Херцеговине, или је Херцеговина имала нешто шире границе него је то пренио фра Раднић? Наиме, за вријеме митрополита Василија Јовановића (Св. Василије Острошки), границе Митрополије су се простирале увелико иза Никшића, све до Мораче и Плана, о чему свједочи синђелија коју му је дао патријарх Гаврило I 1657.¹⁵ Не само тада него и шест година прије, митрополит Јовановић је премјештен из Требиња у Никшић, гдје су Турци убили источнохерцеговачког (!) митрополита Пајсија, о чему је издата патријарашка грамата.¹⁶

¹¹ Исто, 9.

¹² Нешто о прорачунима с почетка XIX вијека је записао Милорад Екмечић у оквиру бављења историјом Босне и Херцеговине у XIX вијеку. Он је сугерисао да је према једном прорачуну из 1808, дакле не попису јер првог модерног пописа нема до 1879, на територији и Босне и Херцеговине било 520.000 муслимана, 410.000 православаца и 120.000 римокатолика. (Милорад Екмечић, „Босна и Херцеговина 1802–1878“, у: *Дијалог прошлости и садашњости*, (Београд: Службени лист СРЈ, 2002), 156). Сасвим је јасно да територија на коју се мисли 1684. у спису фра Раднића не одговара територији из 1808. када је овај османски прорачун урађен, али нас може навести да претпоставимо да се ипак радило само о римокатоличком становништву, с обзиром да је логичније да се ради о осцилацији од неколико десетина хиљада становника током једног вијека, него од неколико стотина хиљада, па чак и милион, на простору сличне површине.

¹³ Бошко Десница, *Историја коћарских...*, 9.

¹⁴ Позната и под именима Лимска, Милешевска и Петровска. Касније подијељена на двије дијецезе – Требињску и Милешевску.

¹⁵ Ђоко Слијепчевић, „Хумско-херцеговачка епархија и епископи (митрополити) од 1219. до краја XIX века“, у: *Епископија захумско-херцеговачка*, приредно Стево Ђосовић, (Београд: Свет књиге, 2006), 127–135. Документ о синђелији: Народни музеј Црне Горе, Архивско одјељење, 9/1657 – цитирано према: Дејан Микавица и др, *Срби у Црној Гори 1496–1918*, (Никшић: Институт за српску културу, 2017), 18; Недељко В. Радосављевић, „Православна црква у Херцеговини од османског освајања до 1766“, у: *Историја Епархије захумско-херцеговачке и приморске*, ур. Јереј Марко Гојачић, (Мостар–Требиње: Епархија ЗХиП – Видослов, 2022), 185.

¹⁶ Будимир Алексић, „Отпор светог Василија острошког и тврдошког унијаћењу српског народа“, у: *Зборник радова са научног скупа на тему Осам вијекова православља у Херцеговини*, ур. проф. др Драга Мاستиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2020), 170, Владимир Ступар, „Свети Василије острошки, педагог крста и васкрсења Христовог“, у: *Зборник ра-*

Тај документ је још једно свједочанство у коме се помиње источнија граница Херцеговине, кроз границе Митрополије. У том случају, ширина коју помиње фра Раднић од 300 миља, а која се по њему завршава код Гацка, знатно је шири од те бројке.

У овоме се мора примјетити да се у вези са границама Херцеговине из 1684. од Сиња до Гацка, о којима пише фра Раднић ипак ради о дјелимичној имагинацији и пренаглашавању површине исте. До краја није јасно какав је мотив да се границе толико далеко добаце на запад. На том трагу био је проф. др Драго Роксандић у оквиру своје књиге *Triplex confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500–1800*, гдје је он изнио мишљење да се о овом граничном обиму ради како би се испунили интереси саме фрањевачке провинције Босне Сребрене. Наиме, у овим кризним тренуцима почетка Великог Бечког рата, интереси провинције сежу до млетачког подаништва, и у тој мјери су границе дубље помјерене на запад. Фра Раднићу би одговарало, што се изводи као закључак, да се стекне млетачко подаништво и тако придобију и нови вјерници, али и да се сачува стечено у Османском царству.¹⁷ Због тога је у оквиру писма Херцеговина и нахваљена као изнимна и природно богата земља, како би се на било који начин дошло по млетачког подаништва.

С тим у вези, проф. др Роксандић износи и мишљење да је уопште фасцинација Херцеговином била свеприсутна у млетачким редовима. Наиме, док су се ускочки прваци хтјели концентрисати на Лику и Книн у рату, млетачки војни команданти су били заинтересованији за напад на Ливно, имајући очигледно далекусежније амбиције – Босну, а самим тим и Херцеговину.¹⁸

На самом крају рада, згодно је напоменути неколико ствари што се тиче сфера утицаја Млетачке Републике и Хабзбуршке монарије из овог периода, кад је Херцеговина у питању. На самом почетку рата 1684. Млетачка Република и Хабзбуршка монархија потписале су уговор о сферама утицаја у Далмацији, Босни и Херцеговини. Млетачки извори помињу епископа Дионисија који је током 1687. на страну Млечана превео неколико племена из Херцеговине и са њима учествовао у борбама око Задра. Чак су млетачке снаге освојиле нека од мјеста које је фра Раднић „смјестио“ у границе Херцеговине – Сињ, Книн, Обровац, Дрниш и Скрадин током 1687.¹⁹ Међутим, Монархија је исте године послала у залеђе Дубровника Доминика Корadiniја, како би народ у Херцеговини ипак приволио на сарадњу са Бечом. Становници много села Поповог поља и саме долине ријеке Требишњице (коју у својим границама не помиње фра Раднић), стварно су исказивали покорност хабзбуршком цару. Захваљујући томе, цар Леополд

дова са научног скупа на тему Осам вијекова православља у Херцеговини, ур. проф. др Драга Мастиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2020), 188.

¹⁷ Драго Роксандић, *Triplex confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500–1800*, (Zagreb: Barbat, 2003), 142.

¹⁸ Исто, 142.

¹⁹ Јорјо Тадић, „Ратови и устанци 1683–1699. године. Сеоба Срба“, у: *Историја народа Југославије*, књига II, (Београд: Просвета, 1960), 765; Недељко В. Радосављевић, *Православна црква у Херцеговини од османског освајања до 1766...*, 191.

I (1658–1705) издао је у Бечу 19. децембра 1688. Заштитни патент (*Literae protectionales*) за све становнике Херцештва Светог Саве (!) или Херцеговине (*Ducatus Sancti Sabae seu Herzegovina*)²⁰, гарантујући им широке власти и још једном назвавши Херцеговину војводством светог Саве, баш како је то урадио и фра Раднић у мају четири године раније.

Иако је овај Заштитни патент цар дао Херцеговцима, спуштајући тако сферу утицаја још јужније, Монархија није успјела да заузме ову област. Након скоро 150 година, хабзбуршки војници су успјели да продру у Босну, али не и у Херцеговину.²¹ Она је у наредном периоду ипак остала под Османским царством и дијелом Млетачком Републиком.

*

На основу документа фра Мија Раднића из фрањевачке провинције Босне Аргентине/Сребрене, можемо закључити неколико битних ствари. Најприје, за фра Раднића у поимању Херцеговине ради се о границама херцеговачке државе. Затим, фра Раднић пише да се ради о војводству светог Саве и да је овај српски светац заштитник херцеговачких војвода или пак племић са те територије. То нам је врло значајно јер показује да је свијест о Херцеговини светог Саве за вријеме османске управе увелико жива и код католичког становништва, чак и безмало 250 година након проглашавања Стефана Косаче за херца од светог Саве, односно и 200 година након пада Херцеговине под Османлије. Осим ових чињеница, из писма нам је битно и само поимање Херцеговачке територије. Иако смо указали да се сасвим сигурно ради о преувеличавању, нарочито западних граница, јасно је да је фра Раднић успио да „омеђи“ границе на један врло широк простор (45.000 миља), који се простире од Сиња западно, преко Раме на сјеверу, до Гацка на западу и Јадрана на југу. У овом периоду, када не постоји чак ни Херцеговачки санџак, значајно је да је присутна свијест о границама Херцеговине, биле оне чак и историјски непрецизне. С тим у вези, овај документ и представља велики прилог проучавању и помјерању граница светосавске и световасилијевске Херцеговине кроз читав нови вијек и у њему лежи велики значај за бављење овом темом.

Литература:

Објављени извори:

Десница, Бошко, *Историја кошарских ускока (1684–1749)*, свеска II, (Београд: Српска академија наука и уметности, 1951).

Монографије:

Атанасовски, Вељан, *Пад Херцеговине*, (Београд: Историјски институт, 1979).

Благојевић, Милош, Медаковић, Дејан, *Историја српске државности*, књига 1, (Нови Сад: САНУ – Беседа, 2001).

²⁰ Рајко Ј. Веселиновић, „Срби у Великом рату (1683–1699)“, у: *Историја српског народа*, књига III–1, (Београд: Српска књижевна задруга, 1993), 501.

²¹ Види: Боро Бронза, *Аустријска војничка према њој Босне и Херцеговине 1699–1788*, (Бањалука: Филозофски факултет, 2012), 44–51.

Бронза, Боро, *Аустријска војничка према њој Босне и Херцеговине 1699–1788*, (Бањалука: Филозофски факултет, 2012).

Микавица, Дејан, Васин, Горан, Нинковић, Ненад, *Срби у Црној Гори 1496–1918*, (Никшић: Институт за српску културу, 2017).

Радан, Лазар, *Успонак у Источној Херцеговини (1875–1878)*, (Требиње: Задужбина „Кнез Мирослав Хумски“, 2023).

Roksandić, Drago, *Triplex confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500–1800*, (Zagreb: Barbat, 2003).

Ђирковић, Сима, *Херцег Стефан Косача и његово доба*, (Београд: Научно дело, 1964).

Ђоровић, Владимир, *Прошлости Херцеговине*, (Београд: Свет књиге, 2003).

Монографске студије:

Божић, Иван, „Распад млетачког система у Приморју“, у: *Историја српског народа*, књига II, (Београд: Српска књижевна задруга, 1982), 411–414.

Веселиновић, Рајко Ј., „Срби у Великом рату (1683 – 1699)“, у: *Историја српског народа*, књига III–1, (Београд: Српска књижевна задруга, 1993), 491–575.

Радосављевић, Недељко В., „Православна црква у Херцеговини од османског освајања до 1766“, у: *Историја Епархије захумско-херцеговачке и приморске*, ур. Јереј Марко Гојачић, (Мостар–Требиње: Епархија ЗХиП – Видослов, 2022), 163–204.

Слијепчевић, Ђоко, „Хумско-херцеговачка епархија и епископи (митрополити) од 1219. до краја XIX века“, у: *Епископија захумско-херцеговачка*, приредио Стево Ђосовић, (Београд: Свет књиге, 2006).

Гадић, Јорџо, „Ратови и устанци 1683–1699. године. Сеоба Срба“, у: *Историја народа Југославије*, књига II, (Београд: Просвета, 1960), 763–780.

Ђирковић, Сима, „Пад Босне и покушаји отпора Турском освајању“, у: *Историја српског народа*, књига II, (Београд: Српска књижевна задруга, 1982), 392–402.

Научни чланци:

Алексић, Будимир, „Отпор светог Василија острошког и тврдошког унијаћењу српског народа“, у: *Зборник радова са научног скупа на тему Осам вијекова православља у Херцеговини*, ур. проф. др Драга Мاستиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2020), 167–183.

Динић, Михаило, „Три повеле из исписа Ивана Лучића“, у: *Зборник Филозофског факултета*, бр. 3, (Београд: Филозофски факултет, 1955), 69–94.

Екмечић, Милорад, „Босна и Херцеговина 1802–1878“, у: *Дијалог прошлости и садашњости*, (Београд: Службени лист СРЈ, 2002), 155–171.

Ступар, Владимир, „Свети Василије острошки, педагог крста и васкрсења Христовог“, у: *Зборник радова са научног скупа на тему Осам вијекова православља у Херцеговини*, ур. проф. др Драга Мастиловић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2020), 184–202.

Интернет извори:

<https://www.bosnasrebrena.ba/node/215> (приступљено на дан: 19. јул 2023. у 18.50).

Lazar Radan

ONE DOCUMENT ABOUT THE BORDERS OF HERZEGOVINA FROM THE PERIOD OF THE MOREAN WAR (1684–1699)

Summary

The concept of borders, especially in relation with an area, but also a country, is always an interesting topic. Throughout history, the borders have shifted from decade to decade, thus bringing various areas under different spheres of influence. Not much has been written about some of them. On the other hand, it is not uncommon for some historical sources to be published, but not used or interpreted in more detail. This kind of phenomenon is the subject of our paper. Namely, the paper analyzes a source from the 17th century, which refers to the understanding of the borders of Herzegovina, from the beginning of the Morean War. This area is mentioned in the source and the borders are drawn in the direction west-east and north-south. Based on the relevant literature and published sources, and with all the methodological principles, in our paper we have dealt with the interpretation of this document, in order to better understand the historical understanding of the borders of Herzegovina.

Key words: Herzegovina, fra Mijo Radnić, The Morean War, borders, Republic of Venice, Habsburg Monarchy.